



Rüdiger Vossen

A nagy vándorlás

– Indiából Görögországba –

A cigányok indiai származása nyelvi összehasonlítások alapján már kétszáz éve bizonyított. Míg kérdéses azonban az elvándorlás ideje, a származási hely Észak-India és Perzsia közötti pontos fekvése, a vándorlás útvonala és az esetleges rokonság mai, ezen a területen élővándorló, nomád csoportokkal. A kutatók többsége szerint a következők tekinthetők biztosnak:

1. Az elvándorlás nem egy nagy, zárt vándormozgás keretében, hanem kis csoportokban és különböző időpontokban zajlott.

2. Az elvándorlás motivációinak ma már nem a velük született vándoröszön tekinthető – mint ahogy romantikusok még ma is állítják –, hanem a külső tényezők: háborúk, elűzetések, üldözések és gazdasági okok. Ez utóbbihoz soroljuk az ősi gyűjtögető életmódhoz való ragaszkodást, tevékenységeiknek bizonyos vándormesterségekre való korlátozását, a házaló tevékenység és a szállítási szolgáltatások miatt bizonyos, egymástól távol fekvő piacok, illetve üzletfelek felkeresését. A vándorlás jellege, összességében tekintve, tehát túlélési stratégia a számukra zárt vagy ellenséges külvilággal szemben.

3. Kisebb csoportok már az V.-VII. században, India és Perzsia között zajló népmozgások következtében elvándoroltak. A vándorlás a VII. és a X. század között Perzsia és India az iszlám által történő meghódítása kapcsán, végül pedig valószínűleg a X. és XIII. század között *Mahmud Ghazni*, majd pedig az ő iszlám utódainak uralkodása alatt folytatódott.

4. Bizonyossággal állítható, hogy az európai cigányság vándorlása Perzsián, Örményországon, Nagy-Görögországon és délszláv területeken keresztül zajlott, mivel az összes európai cigány dialektusban találhatóak perzsa, örmény, görög és szláv jövevényszavak. Így például az angol nyelvész, *John Sampson* (1926), egy az ír cigányok dialektusáról szóló klasszikus tanulmányában, amely dialektus különösen „tisztaként” van számon tartva, egy reprezentatív 1000 szavas listából 518 indiai származású szót határozott meg 430 jövevényszó ellenében, amely jövevényszavak a következőképp oszlanak meg: angol 150, ír 40, szláv 60, iráni 60, görög 90. A maradék harminc idegen szó a románból, németből és franciából jön.

5. A Perzsiából történő elvándorlás időpontja a VII. században volt, közvetlenül az ország arabok általi iszlamizációja előtt vagy után, netán éppen ezek a harcok váltották ki a cigány csoportok tovább vándorlását. Erre utal, hogy nincsenek arab jövevényszavak az európai cigány

dialektusokban. A Kis-Ázsiából való elvándorlás a törökök (szeldzsukok) megérkezése előtt zajlott a XI. században. Ezért török jövevényszavak sincsenek az európai cigány nyelvekben (az úgynevezett „romanés”-ben), eltekintve az utolsó századok török nyelvi befolyásától az oszmánok által elfoglalt Balkánon.

6. Az egyes csoportok különböző országokbeli, egymástól eltérő sorsútjai és beilleszkedési folyamatai vezettek a világ mai cigány kultúráinak színes sokféleségéhez.

Korai beszámolók utalnak már az ötödik század Perzsiájában nomád vándorcsoportok jelenlétére. Ilyenek például *Hamza* arab történész 950-beli feljegyzései, valamint *Firdusi* perzsa nemzeti költő következő története, amely a Krisztus után 1000-ben megjelent *Királyok Könyvében* található:

A perzsi Szaszánida dinasztia egyik királya, Bárám-Gur (420-438), alattvalói sorsán kívánt enyhíteni. Sánkár király közvetítésével Indiából 10000 (más források szerint 4000 vagy 12000) muzsikust, táncost, zsonglőrt hozatott. A király gabonával, ökrökkel és szamarakkal látta el őket, hogy az országban megtelepedjenek. De ők a gabonát és az ökröket elfogyasztották, majd pedig mutatóanyagokként tovább vándoroltak szamarakkal.

Ezen muzsikus vendégmunkások voltak a *lúrok*. Ez a mai Perzsia, Afganisztán és Pakisztán területén még ma is megtalálható nomád csoport. Kérdéses ugyan, hogy a mai lúrok megegyeznek-e a valamikoriakkal. Történelmileg alapul szolgál a tény, miszerint az indiai lúrok, a „fehér hunok” (heftaliták) nyomására, akik Észak-Indiát 415 és 500 között támadták meg, Perzsiába kényszerültek. Nagy tömegek vándorlását tették lehetővé a politikai körülmények, miután a perzsa király *Ardasir* 227-ben Észak-Indiát leigázta. (*Kenrick*, 1977.)

Bizonyítottan éltek a VII. században a Perzsa-Öböl menti Bahreinben és Bászrában úgy, mint Antiokhiában (Szíriában) Indiából származó vizibivaly-tenyész törzsek, a *jatok* (arabul „cott”-ok), akik a cigányok lehetséges rokonaiként szintén szóba jöhetnek. A VIII. század elején az arabok az Indus-menti területeket (Sindh) leigázták. Az addig ott élő jatok egy csoportját családjaikkal együtt a Tigris és az Eufrátesz közti lapos vidékre deportálták. Miután itt 820 és 834 között megerősödtek, állítólag Ain Zarbába, a Bizánci Birodalom szélére száműzték őket, ahol feltételezhetően örményekkel kerültek kapcsolatba. Ugyanebben az időszakban az Indiából származó *domok*, *sindhik* és *kalék* meglehetősen szabadon vándoroltak az indiai és örmény területek között, esetenként harcosok csoportjaihoz csatlakozva. (*Kenrick*, 1977., *Kochanowski*, 1979., *Rishi*, 1976.)





Ezenközben a domok egy csoportja Szíriában maradt, mindenesetre nem kizárt, hogy a ma Szíriában, Jordániában, Izraelben és Egyiptomban élő *dómok*, *navarok* (kovács) vagy *nuri* (tűzimádó) és a *helebi* (Líbiában és Egyiptomban *halebi*) – a valamikori bevándorlók utódai. A navarokkal Perzsiában nyelvi rokonságban állnak a *kurbatok* (gurbati, gorbati arabul idegen) és a *karacik* (kara=fekete), akik közösen az úgynevezett *ben-cigányok* csoportját alkotják. Eltekintve a kiejtés sajátosságaitól, ezek a csoportok különösen magas számú arab jövevényszóval rendelkeznek, ellentétben a *phen-csoportok* nyelvvel, akiknek nincsenek arab kifejezéseik, ugyanakkor örmény jövevényszavak képezik alapszóincsük egy részét. Ehhez a phen-csoportozás tartoznak a bošák (posa) Örményországban és a Kaukázusban. Figyelemreméltó módon, ide tartozik még az összes európai cigány dialektus is.

A CIGÁNY NÉV EREDETE

A nyelvészeti leletekből arra lehet következtetni, hogy a phen-cigányok csoportja még Közép-Ázsia elarabosodása előtt Örményországba, illetve a Bizánci Birodalom befolyási területére érkezett. Ott, feltételezések szerint, kapcsolatba kerültek egy gnosztikus szekta, az *Atsigan*/*Athinganoi* követőivel, akik főképp Frígiában – Nyugat-Anatólia – voltak honosak. A szekta feltehetőleg *Simon*, a mágus alapította az apostolok idejében Szamáriában. Varázserejűnek tartották.

Az „Apostolok cselkedetei” szerint (8.fejezet, 9-11. Vers):

„Volt azonban a városban egy Simon nevű férfiú, ki azelőtt bűbájosságot űzött, és elnémította Szamária népét, azt állítván, hogy ő valami nagy. Mindnyájan, apraja-nagyja hallgattak reá, s azt mondták: Ő az Isten nagyának nevezett ereje. Hallgatták pedig azért, mert jó ideje ámitotta őket bűbájosságaival.”

Lehetséges, hogy a cigányok vagy ezen szekta tagjaival, vagy pedig a *manicheusokkal* álltak kapcsolatban. A manicheusok szintén egy gnosztikus, akkoriban igen elterjedt vallási csoport tagjai voltak. Az Athinganoi és manicheusok követői egyaránt számos, a testi tisztaságot és tisztátalanságot érintő tiltással és paranccsal éltek. Nem kizárható, hogy a cigányok meghatározott elképzelései a testi és rituális tisztaságról a szekta valamikori befolyására alakult ki. Mindenesetre a görög athinganoi kifejezés „az érinthetlenség”-et jelenti, miszerint mindennemű hitetlennel vagy tisztátalannal való testi kontaktus kerülendő. Az ezekkel való kapcsolat ugyanis az athinganoi követőit szintén tisztátalanná tette volna. Lehetséges, hogy az indiai kasztrendszerből származó tisztasági törvényeket, amelyek a három legfelsőbb kaszthoz (*bráhmínok*=papok, *ksatriyák*=harcosok, *vaysiyák*=parasztok) tartozókat a szolgák (*sudrák*) kasztjától elválasztották, összekeverték az athinganoi törvényekkel, ami az elnevezésükhöz vezetett.

Valószínűleg az athinganoi kifejezésre vezethető vissza egyaránt az *atsiganos* (görög), *cygan* (lengyel), *cykan* (orosz), *cigano* (portugál), *tsigane* (francia) és a *cinghiane* (török) kifejezések, mint ahogy a mi „cigányok” gyűjtőfogalmunk is.

Wiener (1909.) egy távolabbi összefüggésre is föl hívja a figyelmet, miszerint a cigányok nem egyeznek meg a ja-

tokkal, illetve a cottokkal, hanem azokat mint kovácsok követték. Az óperzsa nyelvben, a *pehlevi*-ben a kovács *asinkar*-t, szószerint „vassal dolgozó”-t jelent. A mai török és perzsa nyelvekben a napjainkban is használatos *asinkar* vagy *ahingar* kifejezések lettek a valamikori szektát fedő kifejezéssel, az athinganossal összefüggésbe hozva, illetve neveik fölcserélve. Ez elfogadhatónak tűnik, mivel a cigányokat, mint kovácsokat, mindig is varázslóknak, asszonyaikat pedig jósnőknak tekintették. Így egy szektához való kapcsolat, melynek tagjai – mint az alapítójuk, Simon is – varázslóként, kígyóbűvölőként, jósként és hasbeszélőként léptek föl, az akkori bizánci lakosság szemében kézenfekvőnek tűnhetett.

A „cigány” gyűjtőnév mellett egyes európai országokban olyan elnevezések használatosak, melyek az „egyiptomi” elnevezésből vezethetők le – mint ahogy a továbbiakban látni fogjuk.

CIGÁNYOK „KIS-EGYIPTOMBAN”

A Bizánci Birodalomba érkezésüktől számítva, a cigányok történelmi bizonyítékok alapján a tudomány számára egyre követhetőbbekké válnak. 1100-ban egy grúz szerzetes Athosz hegyén lejegyzte egy „*Asinkano*” nevű csoport érkezését, mely írás szerint varázslóknak és csibész csirkefogóknak nevezi őket. 1322-ben *Symon Simeonis* krétai cigányokról mint sátor- és barlanglakókról ír. 1346-ban Korfu szigetén vazallusokként tartják őket számon. A legérdekesebb hírek azonban Modonból, egy peloponnészói kikötővárosból származnak. Modon kikötője a zarándoklások idején Velencéből Jaffába és a szentföldi Jeruzsálembe menet fontos állomásként szolgált. A hajók itt az élelmiszerkészlet felfrissítése és a kitűnő Romenybor fölpakolása miatt gyakran kikötöttek. *Niccolo Frescobaldi*, aki 1384-ben járt a városban, ír többek között a városfalon kívül tanyázó „*romitik*”-ről, akiket ő bűneikért vezeklőknek vélt. A rajnai *Alexander* örgróf 1495-ben azonosította ezeket a „vezeklőket” egyiptomiakként vagy cigányokként. Így ír:

„*Modon meglehetősen jelentős város /nem túlságosan szép, / egy püspökség sok zsidóval és göröggel, kevés keresztény emberrel. / Modon mellett fekszik a Gype-hegy, / van úgy ott vagy kétszáz házikó vagy kunyhó, / ott laknak az egyiptomiak, akiket pogányoknak neveznek. / Egnéhányan úgy hívják ezt a hegyet és a hozzá tartozókat, / hogy Kis-Egyiptom.*” (Winstedt, 1909.)

Mint ahogy a későbbiekben látni fogjuk, az első Közép-Európában fölbukkanó cigányok mint „kis-egyiptomi” vezeklők és zarándokok léptek föl. Így a későbbiekben megesett, hogy a krónikások összekeverték őket az „igazi” egyiptomiakkal. A „Kis-Egyiptom” elnevezésből származik a cigányok második, Európában legelterjedtebb gyűjtőneve: Spanyolországban *egyptianos*, *egipcianos*, *gitanos*; Angliában *egipsions*, *gypsies*; Hollandiában *egyptiers*, *egiptenaren*, *gyptenaers*, *heidenen/heidens*=pogányok; Franciaországban *egyptiens* (*bohemiens*, *tsiganes*); Görögországban *gífti*, Albániában *evgit*, Magyarországon egyes cigányok korábról származó saját elnevezése alapján fáraó, fáraó népe, fáraó nemzetség. Kis-Egyiptom tehát megegyezik a



valamikori *modoni* (ma Methoni) *Gype* (Gyppe) nevű cigány településsel, esetleg az egész Peloponnészossal és Epirusszal. A zarándokokkal való kapcsolatuk során a cigányoknak valószínűleg az az ötletük támadt, hogy saját magukat Görögország elhagyása után az előnyös zarándok szerepben tüntették föl, mivel a zarándokat és vezeklőket az együttérző lakosság élelemmel látta el. Nagyobb cigány települések voltak a XIV. század közepétől a Peloponnészosz másik részén is, a Nauplion nevű kikötővárosban. Krétán és Kis-Ázsiában, amely az Égei- és a Fekete-tenger partjai mentén a XII. és a XIV. század között még görög nyelvterület volt, szintén számon tartottak cigányokat. Érthető, hogy a cigány csoportok nyelvébe – miután 200-500 évig éltek görög nyelvterületen - nagy számban kerültek görög jövevényszavak. Lehetséges, hogy Kis-Ázsiában és Görögországban maradtak volna, ha a törökök a XI. század óta (először szeldzsukokként, majd 1288-tól I. Oszmán uralkodása óta oszmánokként) a Bizánci Birodalmat és a balkáni államokat egyre erősebben nem veszélyeztették volna.

A törökök 1354-ben átkeltek a Dardanellákon, 1365-ben elfoglalták egész Thrákiát, 1366-ban Bulgáriát, majd 1423-ban a Peloponnészoszt tették sarckötelessé. A balkáni szlávok, fölött aratott 1389-es rigómezei győzelmük után Szerbia vált sarckötelessé, majd 1396-ban Bulgária török tartománnyá. 1396-ban a törökök megsemmisítettek egy Zsigmond magyar király vezette keresztcsereget. A cigányok számára elérkezett az idő, hogy szökve meneküljenek a török járom elől. (Hartmann, *Történelemkönyv*, 1955.)

TRADICIONÁLIS CIGÁNYKULTURÁK

Cigány törzsek, nyelv, nyelvjárások és az európai szétszóródás

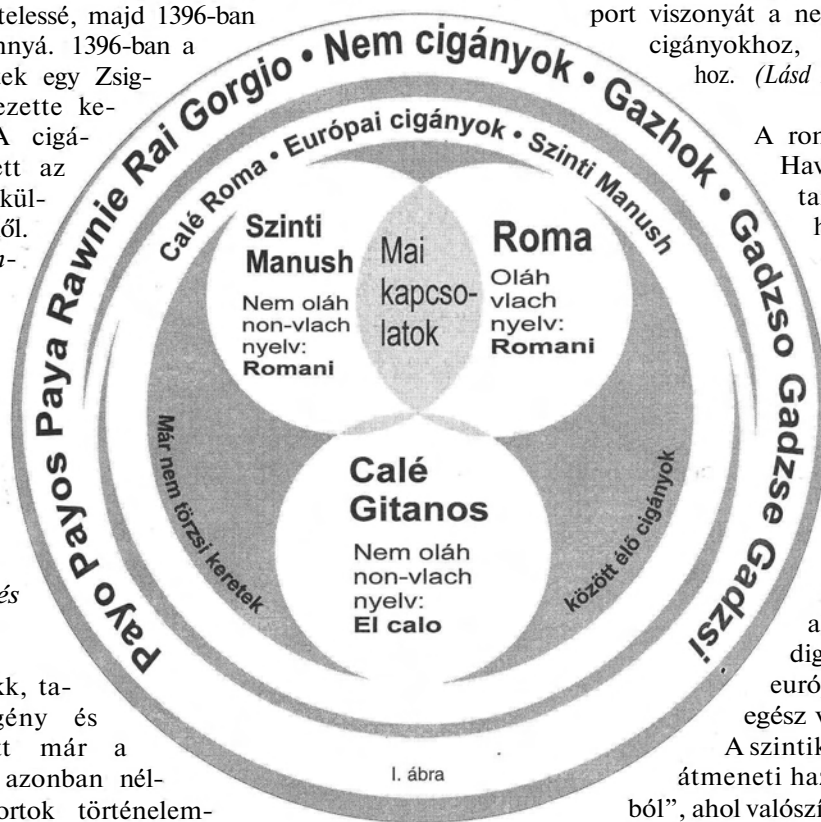
Nyelvcsoportok és nyelvjárások

Több mint tízezer cikk, tanulmány, könyv regény és egyéb adalék született már a cigányokról. A többség azonban nélkülözi az egyes csoportok történelemszülte sajátosságait.

Eleve hibás az a hozzáállás, amely egységnek tekinti a cigányságot. A cigányok, mint összesség, csak a nem-cigányokkal szembeállítható fogalomként létezik. A valóságban különböző csoportokra, törzsekre, nemzetségekre tagolódnak saját nyelvjárással, hagyományokkal és szokásokkal. Ezen tagozódásban tükröződik mozgalmas történelmük, a nagy vándorlás, különböző sorsútjaik, és az egyes országokban való beilleszkedési törekvések. Így például a cigány jogvédelmi szervezeteknek is – amelyek

a cigányságot összességében szeretnék képviselni – tekintettel kell lenniük a különböző csoportok történelemszülte különbségeire, kiváltképp azért, mivel egyes cigány csoportok magukat igazibbaknak vagy jobbaknak tartják a másikkal. (A *khelderás* romák például meg vannak győződve arról - és talán joggal -, hogy ők a cigány törzsek között a legelsők, a legjobbak. – *Matéo Maximoff*, 1946; 109p.) Ezzel szemben az USA-beli machwaya cigányok tartják magukat az összes náció leghatalmasabbikának. (Shutterland 1975; 186p.)

Az első nehézség már abban jelentkezik, hogy eleddig nem sikerült egy semleges, általános elfogadott közös nevet találni a cigány csoportok számára. A romák nem akarják, hogy szintinek nevezzék őket, a szintik, hogy romának vagy calének. Így például a német nyelvterületen nincs más választás, mint továbbra is a rosszízű „cigány” elnevezést használni, ha ezalatt az összes cigány csoport értendő. Az itt élő három fő csoport esetében a roma, szintik és calé elnevezések használatosak. Európában alapvetőeri három cigány csoportot különböztetünk meg: az eredetileg kelet-európai roma, a közép-európai szintik és manush, és a délkelet-európai calé, illetve gitanos csoportokat. Az alábbi szemléltető ábrával megpróbáltam érzékeltetni e három, még törzsi szervezetben élő csoport viszonyát a nem-törzsi szervezetben élő cigányokhoz, illetve a nem-cigányokhoz. (Lásd I. ábra)



I. ábra

A romákat Moldáviában és a Havas-alföldön az 500 évig tartó jobbagyként való röghöz kötöttségük miatt meghatározóan román-ortodox hatások alakították. A nyelvük a *romanés*, azaz egy havas-alföldi (*vlach*, *vlach*, *oláh*) *romani* nyelvjárás. Az 1855-56-os romániai rabszolga-fel szabadítás után magyar, orosz, bolgár, szerb nyelvterületekre kerültek, ottani hatások alakították őket, majd pedig tovább vándoroltak más európai területekre, illetve az egész világba.

A szintik, illetve manushok görög átmeneti hazájukból, „Kis-Egyiptomból”, ahol valószínűleg a XIV-XV. századig tartózkodtak, török nyomásra Közép- és Nyugat-Európába vándoroltak. Ezalatt a *calék* (gitanos) vagy egyazon úton, vagy esetleg a tengeren közvetlenül Görögországból Spanyolországba mentek. A szintik és a manushok nyelve a romanés egy nem oláh (non-vlach) romani dialektus, amely nagy számban tartalmaz német jövevényszavakat. A spanyol calék vagy *cincalik* (a „feketék”) már csak részben és szórványosan beszélik az erősen spanyol beütésű romani dialektusukat, az „el calo”-t. (*San Román*, 1976.)

A nyelvjárások közötti különbségek oly nagyok – úgy a szókinccset, mint a szóképzést illetően –, hogy a spanyol gitanók a romákkal és a szintikkel már nem értik meg egymást. A romák és a szintik között sincs meg a nyelvi azonoság.

Mégis, az összes európai romani nyelvjárás egyazon gyökerekkel rendelkezik. A 200 éves romani nyelvtudomány – az összehasonlító nyelvészeti tudományokból kiindulva – megállapította a cigány dialektusok, és ezzel együtt maguk a cigányok indiai származását (S. A. Wolf, 1960.)

Eszerint a cigányok származási helyének az Északnyugat-Indiában fekvő terület a Hindukustól délre fekvő völgyek, illetve az észak-nyugati Határtartomány északi része, a mai *dardu* dialektusok területe tekinthető. A számos nyelvész által elfogadottnak vélt *kasmírokkal*, valamint a *dardu* és *kafir* dialektusokkal való rokonságot a nagy angol nyelvész, John Sampson azonban megkérdőjelezi. (Sampson, 1923.)

Megegyezők a vélemények, miszerint a romanés a neoarja, illetve az indoeurópai nyelvek legrégebbi élő példája. A romanész az ó-indiai szanszkrittal, a közép-indiai prakrittal, a palival és a hindivel rokon. Kérdéses továbbra is, mely mai indiai, pakisztáni és afganisztáni nomád csoportok – vajon a *domok*, illetve *dombák*, a *bhantuk*, a *badyák*, *banjarák* stb. (Williams, 1912., Kochanowski, 1978.), vagy az afganisztáni gorbatok (kurbat) az európai cigányok legközelebbi rokonai. (Aparna Rao, 1982.)

Az V. és XI. század között több hullámban vándoroltak cigány csoportok Indiából Perzsiába (Lásd. A nagy vándorlás). Az egyes dialektusok hangzóeltolódásai alapján John Sampson a Perzsiából kiinduló vándormozgás egy nyugati és egy délkeleti ágra való kettéválását állapította meg. (Sampson, 1923.) A *nóvér* szó (szankszrit=*bhagini*, prakrit=*bhaini*; (Szíria, ben csoport), boša, (Örményország, phen csoport) különböző kiejtései alapján Sampson a délkeleti ben-cigányok és a nyugati phen-cigányok csoportját különbözteti meg. A délkeleti ághoz tartoznak a *navarok* (ún. nurik) Palesztinában, a kurbatok (ghorbati) Észak-Szíriában és Perzsiában, a *karačik* Kis-Ázsiában, a Kaukázuson túl és Perzsiában, és a *helebi* Egyiptomban és Líbiában. A nyugati ághoz tartoznak a bošák (bosha) Örményországban és a Dél-Kaukázusban, valamint az összes európai cigány csoport, közöttük a *domok* (=rom), a *sindhik* (=szinti) és a *kalék* (=calék). (Aparna Rao, 1983.)

Eltekintve a ben csoport *gh*, *dh*, *bh* és a phen csoport *kh*, *th*, *ph* hangzóeltolódásaitól, a phen csoport jelentős örmény és görög jövevényszóval rendelkezik, míg ezek a ben csoportnál tökéletesen hiányoznak. Az európai és az ázsiai cigányok különválása a következő diagrammal szemléltethető (Sampson után, 1923.): lásd a II. ábra.

Európában August Friedrich Pott (1844-45.) útmutató munkája és egyéb szógyűjtemények alapján összesen 13 cigány dialektust határozott meg Franz Miklosich (1872-81) az egyes főnyelvre támaszkodva, melyből kiszűrte a jövevényszavakat: a görögöt, románt, ma-

gyart, csehet, németet, lengyelt, finnt, skandinávot, olaszt, baszkot, angolt és spanyolt.

Sampson ebből később (1926.) egy ír cigány dialektust határolt el, *Tajjana Wentzel* (1964.) végül még az orosz mellett egy balti (*xaladitka roma*), egy ukrán és egy krimi dialektust szelektált.

A cigány nyelv (romani šib, romani chibb, romanés) szókinccse a többi európai nyelvvel összehasonlítva nagyon kicsi: átlagban 1200 szó, szemben a legtöbb nyelv kb. 12000 szavával. Mindenesetre az indiai eredetű szóalaptörzs, a mintegy 400-600 alapszóval jóval nagyobb, mint a többi európai nyelvben, amelyek a nagyobb szókinccsüket a számos származékszóval és az alapszókinccsükből töltötték fel. A romanésben az alapszókinccs azon népek jövevényszavaival egészül ki, akikkel a cigányok hosszabb ideig együtt éltek. Így például John Sampson tanulmánya egy ír romani dialektus 1000 szavas listájáról 518 szó bizonyult indiai eredetűnek, 430 idegen nyelvből származó jövevényszóval szemben. Ez alapján rekonstruálható az ír cigányok vándorútja Indiából Perzsián, Görögországon, a Délszláv területeken keresztül Angliába. A bolgár cigányok nyelvjárásairól szóló alapvető munkájában Gilliat Smith angol nyelvész az európai romani dialektusok két nagy csoportját különbözteti meg egymástól: (mint azt az eddigiekben már érintettük) az oláh (vlah, vlax, vlahi) dialektusokat a nem-oláh (non-vlah) dialektusoktól. Az utóbbiak – amelyekhez a szintik által is beszélt romanés is tartozik – számítanak nyelvészeti szempontból az eredetibb dialektusoknak, mivel ezek az erős oláh-román behatást nélkülözik. Ezen nem-oláh dialektusok alapszókinccse ugyanakkor nagyszámú görög alkotórészt tartalmaz, amely alkotórészeket az oláh csoportoknál messzemenően a román helyettesíti. E két nyelvjárás közti eltérés elég nagy ahhoz, hogy – például Magyarországon – a nem-oláh kárpáti cigányok a később érkezett oláh cigányokkal nem értik egymást. (Erdős Kamill után, 1979.)

A LEGFONTOSABB CIGÁNY CSOPORTOK LÉTSZÁMA ÉS ELTERJEDÉSE EURÓPÁBAN

Az eddigiekben összefoglalt, korántsem teljes áttekintés alapján világossá válik, milyen nehéz a cigányokról Európa-szerte általános érvényű kijelentéseket tenni, ha az egyes csoportok mindenkorai sajátosságait kellőképpen figyelembe vesszük. A legfontosabb csoportok létszámáról és elterjedéséről szeretnék egy rövid statisztikai áttekintést



nyújtani. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy a statisztikai adatok a romákról, szintikről, calékról és egyéb cigány csoportokról nem tekinthetők biztosnak. Egyrészt, mivel alkotmányellenes lenne őket mint etnikai kisebbséget a lakosság többi részétől elkülönítve nyilvántartásba venni (mint ahogy ez például Németországban alkotmányellenes lenne), másrészt, mivel a megkérdezettek nem minden esetben vállalják nyíltan cigány mivoltukat. Amikor a társadalomban cigány ellenes hangulat uralkodik, természetes tendencia a saját romani identitás megtagadása, illetve a népszámláláskor más nemzetiség megjelölése.

Egy megközelítőleg valóság-hű eredmény érdekében szembeállítottam a hivatalos statisztikai adatokat (amelyek meglehetősen alacsonyabbak a valós számoknál) a polgárjogi mozgalmak értékeivel (amelyek viszont tendenciájukban túl magasak). Alapvető forrásnak a következő munkákban összefoglalt adatokat tekintettem: *San Roman* (1976.), *Puxon* (1977., 1979.), *Hundsatz* (1978.), *Jokisch* (1981.). Kiegészítésül nemzeti forrásokat is kiértékeltem.

ORSZÁG	CIGÁNY CSOPORTOK	LÉTSZÁM	IDŐSZAK
Görögország	Turkogyhptoi Romioygyth Tsiganoi	10-50 ezer	1965-80
Olaszország	Zingari Sinti Piemontesi Roma	60-80 ezer	1970-80
Jugoszlávia	Arlie Gurbeti Roma Sinti	170-700 ezer	1980
Benelux Áll.	Roma	kb. 1 ezer	1980
Norvégia	Roma	kb. 2 száz	1980
Ausztria	Romungri Lovara Sinti	5-16 ezer	1970-80
Lengyelország	Polska roma Bergitska roma Lovara Kalderash	50-70 ezer	1970-80
Portugália	Ciganos Roma	40-70 ezer	1970-80
Románia	Tsiganii Roma Rudari Beás	230-2000 ezer	1977-80
Svédország	Roma (Kalderash) Polska roma	1-8 ezer	1970-80
Svájc	Landfarmer (=csavargók)	5 ezer	1970-80
Albánia	Arlie Gurbeti	50 ezer	1970
Belgium	Roma	1-14 ezer	1977-80
Bulgária	Roma (oláh és nem oláh) (különböző csoportok)	200-450 ezer	1960-80

Dánia	Roma	kb. 3 ezer	1970
Németország (NSZK)	„Cigányok” ebből: Roma Sinti	kb. 15 ezer kb. 30 ezer	1970-80
(NDK)	Roma vendégm. Roma és Sinti	kb. 30 ezer kb. 3 ezer	
Nagy Britanni – Anglia, Wales – Skócia	Travellers Gipsies Roma	20-45 ezer min. 15 ezer kb. 1,5 ezer	1970-80 1967 1971
Írország	Tinker, Roma	kb. 10 ezer	1970
Finnország	Romanit Zigenarda	kb. 10 ezer	1970
Franciaország	„Tsiganes” ezen belül: Roma Manouches Gitans	80-230 ezer	1960-80
Spanyolország	„Gitanos” Gitanos Béticos Gitanos Catalaves Gitanos Extremenos Cafeletes Hungaros	250-700 ezer	1970-80
Csehszlovákia	Roma („cigani”) Slovak Roma Lovara Rudari	224-300 ezer	1967-70
Magyarország	Romungro Oláh cigányok Beás cigányok	350-500 ezer	1970-80
Szovjetunió	Roma Chalabitka Roma (oros, észt) Lofitke Roma (letti) Vlasi Roma Oláh Ungrika Roma Ursari	175-230 ezer	1970-80

Az áttekintés legalacsonyabb számértékeit összeadva a statisztikai felmérések, illetve a konzervatív becslések alapján megközelítőleg 2 millió (1 988 000), míg a polgárjogi szervezetek felső határértékeit alapul véve 5,6 millió (5 621 000) cigány él Európában.

Mivel a valóságnak megfelelő szám körülbelül a két szélső érték számtani közepe, az Európában élő cigányok száma 4 millióra tehető. Beszámítva a világ ázsiai (Indián kívül), amerikai és egyéb cigány csoportjait, a világ cigány népességének összértéke feltehetően 7-8 millió.

Az áttekintés szerint a cigányok legnagyobb számban a kelet-európai országokban élnek, mindenekelőtt Romániában, Bulgáriában és Magyarországon, míg nyugaton Spanyolországban mutathatók ki a legmagasabb értékek.

Ladányi Klára fordítása

Részletek a szerző „Zigeuner: Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung” c. könyvéből (Ullsteint Verlag, Frankfurt/M., Wien 1983.)